

Ἐν τούτοις ἐκείνο πὸν ἔχω εἰλικρινῶς νὰ παρατηρήσω εἶναι ὅτι, προκειμένου περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου, δὲν πρέπει στὶς κρίσεις σου νὰ ἐπηρεάζῃσαι ἀπὸ τὸ πνεῦμα πὸν ἐπικρατεῖ σὲ μερικοὺς ξένους γιὰ τὸν δικόν των κλήρον. Ἡ δράση τοῦ κλήρου μας, τόσο σὰ ἐθνικὰ ζητήματα ὅσο καὶ σὰ πολιτικὰ, ἔχει καρποὺς θανατασίου. Συνυφασμένος μὲ τὴν ἑλληνικὴν ἰδέαν, ὄχι ὀπισθοδρομικός, ἀλλὰ φιλελεύθερος καὶ ἀγωνιστὴς στὴν πρώτη γραμμὴ γιὰ τὰ ἰδανικὰ τοῦ ἔθνους καὶ τὴν αὐτοτέλεια τοῦ πνεύματος τῆς ἐκκλησίας του, τῆς ἐκκλησίας τῶν Μαρτύρων, τῶν μεγάλων ἱεραρχῶν καὶ τῶν ἡρώων τοῦ πνεύματος, ξεχωρίζει ἀπὸ τὸν κλήρον τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι μὲν δουλεύουνε στὴ παπικὴ μοναρχία καὶ ἄλλοι στὴν ἀχαλίνωτη ἀναρχία.

Μελετήσητε βαθύτερα τὴν ἱστορία τοῦ Κλήρου μας, ψυχολογήσητε τὴν δράση καὶ τὸ πνεῦμά του καὶ θὰ καταλάβετε τὸν προορισμὸν του. Δικός σου

LUX

ΘΕΑΤΡΙΚΑ

ΟΙ "ΦΟΙΤΗΤΑΙ,, ΤΟΥ κ. ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

Τὸ θράδι τῆς μέρας πὸν κηρύχθηκε ἡ πανεργατικὴ ἀπεργία, ὁ ἀπεργὸς τῆς φιλολογικῆς δημοσιογραφίας κ. Ξενοπούλου, ἔγινε ἀπεργοσπάστης τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ φανερώθηκε μὲ τὸ «τελευταῖόν του ἔργον» οἱ «Φοιτηταὶ μὲ πράξεις τρεῖς μετ' ἐπιλόγον» σὸ θέατρο «Ὀλύμπιον».

Ἄν ἔλειπε ὁ ἐπίλογος, τὸ σκηρικὸ τοῦτο ἔργον θὰ μπορούσε νὰ τὸ χαρακτηρίσῃ κανεὶς δράμα, ἂν ἔλειπε ἢ τρίτη πράξις, κωμωδία, ἂν ἢ δεύτερη, φάρσα, ἂν εἶχε τραγουδάκια οἴγουρα θὰ περνοῦσε γιὰ ἐπιθεώρηση ἢ ὀπερέττα. Ἡ ὑπόθεσίς του πλέκειται γύρω στὶς συνειδησιμῆνες τεράστιες ἠθογραφικὰς πρωτοτυπίαις τοῦ κ. Ξενοπούλου. Ἐνας φοιτητὴς ἀγαπᾷ τὴν κόρη τῆς σπιτονοικοκυρᾶς του, Ἀρσακειάδα, καὶ ἀπὸ τὴν πολλὴ ἀγάπη καὶ τὴ ζήλεια πὸν τῆς ἔχει, κάνει ἀπόπειραν ν' αὐτοχειρασθῆ μὲ πιστόλι. Ὑστερ' ἀπὸ ὀχτὼ χρόνια, στὴν ἐξοχὴ του, στὴν Πάτρα, ἕνας σφοδρὸς φοιτητὴς του ἔρχεται νὰ τοῦ κάμῃ βίξιτα, τοῦ θυμίζει τὴν ἱστορία, τοῦ φέρνει μαζί τὸ κορίτσι, δασκάλα πιά, καὶ τελιώνουν ὅλα μὲ τὸν ἀπαραίτητο γάμον.

Μὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴ ὁ συγγραφεὺς τὴ βάσει σὲ κορνίζαν ἀπὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Ἡ ἐποχὴ τῆς ἔξυπνης αὐτῆς ἱστορίας, δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ κείνη πὸν γίνανε οἱ ταραχὲς τῆς φοιτηταριᾶς γιὰ τὴν παράστασιν τῆς μεταφράσεως τῆς «Ὁρέστειας» στὴ μιχτὴ τοῦ Σωτηριάδη. Κ' ἔτσι θρίσκει τὴν εὐκαιρία ὁ κ. Ξενοπούλου νὰ μιλήσῃ γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, χωρὶς νὰ φαίνεται πὸς παίρνει τὸ μέρος μήτε τῆς δημοτικῆς, μήτε τῆς καθαρεύουσας. Παρουσιάζει ἕνα φοιτητὴ μαλλιάρου πὸν δὲ σκαμπάζει ἀπὸ ζήτημα, κ' ἔναν ἄλλο καθαρευουσιάνου, πὸν δὲν ἔχει οὔτε τὰ συνειδησιμῆνα πιχειρήματα γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὴ δημοτικὴ. Παρουσιάζει κ' ἕνα ἰσθβῖο φοιτητὴ, ἴσως τὸν ἑαυτοῦ του, πὸν ὅλες τὶς γλώσσας δέχεται καὶ μὲ ὅλες εἶναι. Αὐτὸς μιλιῶντας κάπου χαρακτηρίζει τὴ γλωσσικὴ ἰδέαν γιὰ καπνὸ, οὐσφία, χίμαιρα. Πολὸν σωστά. Ὁ κ. Ξενοπούλου γράφει ἔργα μὲ τὴ μεγαλοφυΐαν του, τὸ κοινὸ πρέπει νὰ κοιτάξῃ τὶς πρωτότυπες, σοφῆς καὶ μεγάλες του ἰδέες, ὄχι τὴ γλώσσα πὸν τὶς γράφει. Μὰ τὸ

κοινὸν, φαίνεται πὸς ἔχει καταλάβει τὸν κ. Ξενοπούλου μὲ τὰ περιθώρια καὶ τὶς μισαιτζολέτες του. Τὴν ὥρην πὸν ὁ ἠθοποιὸς εἶπε τὸ τυπικόν: «Ὁ συγγραφεὺς ἀσθενεῖ καὶ ἀπουσιάζει», ἀπὸ πολλὰς μερὶς τῆς σάλας ἀκουσθήκανε φωνῆς: «Ψέμματα, ψέμματα».

Ἐκὶ ἀληθινὰ τὸ πρόγραμμα εἶχε ἀμέσως ἀμέσως ἕνα φρέσκο ψέμμα. Χαραχτήριζε τὸ φιλολογικώτατον ἔργον τοῦ κ. Ξενοπούλου γιὰ τελευταῖον, ἐνῶ τὸ ξέρονμε ὅλοι πὸς εἶναι «προτελευταῖον».

ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΗΣ Ο ΛΕΒΕΝΤΗΣ

Στὸ θέατρο Κυβέλης παίχτηκε ἀρκετὲς βραδιὰς στὴ σειρά μ' ἐπιτυχία μιὰ κωμωδία τοῦ Louis Bépiere τρίπραχτη, λίγο παλιά, πρὸ δέκα περίπου χρόνων γραμμένη, μὰ ἐπικαιρὴ μπορεῖ νὰ εἶ κανεὶς. Δείχνει τὸν ἐργάτη ἀπὸ τὴν ἠθικὴ του μεριά, καὶ τὸν ἀνεβάξει, φυσικά, φυσικώτατα, ὁ ἕνα τέτιον ἠθικὸ ἐπίπεδο, πὸν δταν ὁ μαστρογιάννης σὸ τέλος δογματίζει πὸς «εἶναι καιρὸς πιά καὶ οἱ μαρκήσιοι νὰ μισήσουνε τοὺς ἐργάτες», τὰ λόγια του δὲ θεωροῦνται ὑπερβολικά, φαφλατάδικα, μὰ ἀληθινὰ καὶ καταχειροκροτοῦνται. Ὁ κ. Ν. Παπαγεωργίου μᾶς ἔδωσε ὁλοζώντανον τὸν τύπον τοῦ ἠθικοῦ ἐργάτη.)

Η ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ

ΟΙ ΑΝΩΤΕΡΟΙ ΕΠΟΠΤΕΣ

Ἄγαπητὴ «Νουμά»,

Στὸ ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας, ὅπου πῆγα σήμερα γιὰ κάποια δουλειά, παρατήρησα πάνω σὲ μιὰ πόρταν κολλημένη τὴν ἐπιγραφή «Ἀνώτεροι ἐπόπται». Πρώτηρα καὶ μοῦ εἶπαν πὸς ἐκεῖ μέσα εἶναι τὸ γραφεῖον τῶν κ. κ. Δελμούζου καὶ Τριανταφυλλίδου. Μαῦκανε ἐντύπωση. Ἄνθρωποι πὸν ἀγωνίζονται νὰ μιάσουνε τὴ δημοτικὴ στὰ σχολεῖα, καὶ νὰ φοβοῦνται νὰ γράψουνε τὸ σωστὸ δημοτικόν: Ἐπόπτες. Τότε τί δημοτικιστὲς εἶναι; Ἐγὼ ἔχω τὴ γνώμη πὸς ὄχι μόνον αὐτὸ μὰ καὶ τὰ ἔγγραφα τοὺς ὅλα καὶ αἱ ἐγκύκλιαι πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους ἔπρεπε νὰ εἶναι γραμμένα στὴ δημοτικὴ γιὰ νὰ παραδειγματίζονται οἱ δασκάλοι. Τὸ ἐναντίον εἶναι ἀρλοῦμα.

Ἀθήνα 6—7—19

Δικός σου
ΕΝΑΣ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

Σημ. «Νουμά». Ἡ γνώμη μας εἶναι πὸς εἶσαι λιγάκι ὑπερβολικός. Εἶναι μερικὰ ἐμπόδια, μερικὲς ἀνάγκες, πὸν σὸν ἄνθρωποι δὲν μπορούμε νὰ τὰ ἐπεργικήσουμε ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη. Κ' οἱ σοσιαλιστὲς μας ἀναγράφουνε σὸ πρόγραμμά τους τὴ δημοτικὴ, μὰ οἱ εἰς ἡμερῶδες τοὺς καὶ τὰ βιβλία τους τὰ γράφουνε στὴν καθαρεύουσα. Κι ἄλλοι φανατικὸι δημοτικιστὲς δημοσιογραφοῦνε στὴν καθαρεύουσα. Δὲν τὰ δικαιολογοῦμε βέβαια αὐτὰ. Χρειάζεται ἡρωϊσμός, τόμολογοῦμε. Μὰ ὅποιος τὸν ἔχει, ἄς θγεί νὰ μᾶς τὸν δείξει. Τὸ σπουδαῖον εἶναι νὰ ἀναγνωρίζῃ κανεὶς τὸ ἄτοπον καὶ νὰ προσπαθῇ μὲ τὸν καιρὸ νὰ τὸ διορθώσῃ. Μιὰ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ὑποχώρηση εἶναι κάποτε συχωρεμένη δταν κανεὶς τὴν καταδικάζει ὁ ἴδιος. Ἐπειτα αὐτοὶ πὸν μᾶς γράφεις μὴν ξεχνᾶς πὸς εἶναι ἐπάλληλοι τοῦ κράτους κιάφοῦ δὲν εἶναι καὶ δημοτικιστὲς, παρὰ μιχτοί, μπορούμε νὰ γράφουνε ὅπως θέλουνε.

ΑΠΟ ΒΔΟΜΑΔΑ ΣΕ ΒΔΟΜΑΔΑ

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΔΥΟ ΚΟΥΤΩΝ

ΓΙΑ ΜΙΑΝ ΑΠΕΡΓΙΑ

— Δέν μου λές, σέ παρακαλώ; "Ολοι αὐτοὶ οἱ ποιητές, οἱ λογογράφοι, οἱ κριτικοὶ, οἱ «δισνουόμενοι» κάθε λογῆς, εἶναι τόσο εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴ θέσῃ τους καὶ τὴν κατάστασή τους;

— Τί θέλεις νὰ πῆς;

— Θέλω νὰ πῶ: Δέν ἔχουνε κανένα παράπονο μὲ τὴ Δόξα, μὲ τὴ Φήμη, μὲ τὴς ἀπολαύσεις τους, μὲ τὸ Κράτος, μὲ τὸ Κοινό; Τί ἀνασθησία εἶναι αὐτὴ τέλος πάντων;

— Καὶ τί θέλεις νὰ κάνουν οἱ ἄνθρωποι;

— Νὰ ξυπνήσουν, νὰ τιναχθοῦν, νὰ κάνουν ὅ,τι κάνουνε κι' οἱ ἄλλοι.

— Ἀπεργία δηλαδή;

— Ἀπεργία βέβαια. Οἱ ποιητές νὰ πάψουν νὰ γράφουν ποιήματα, οἱ μυθιστοριογράφοι κι' οἱ διηγηματογράφοι νὰ σταματήσουν τὴν παραγωγή τους, οἱ κριτικοὶ νὰ μὴν κρίνουνε πιά κανένα, οὔτε γιὰ καλὸ, οὔτε γιὰ κακὸ, οἱ χρονογράφοι νὰ πάψουνε τ' ἀστεῖα τους. Φαντάζεσαι τί ἔχει νὰ γίνῃ;

— Ἐμένα μου λές; Θὰ σηκωθῇ ὅλος ὁ κόσμος στὸ ποδάρι. Χωρὶς τραμβάι, τέλος πάντων, πάει κανένας στὴ σπιτι του καὶ μὲ τὰ ποδιάρια του. Χωρὶς τὸν ποιητὴ ὅμως πῶς θὰ ταξειδέψῃ στὰ «ὑπερέρα»; Χωρὶς ψωμὶ μπορεῖ νὰ ζῆσῃ ὁ ἄνθρωπος. Χωρὶς τὴν ἀμβροσία τοῦ λόγου ὅμως; Φαντάζεσαι τί θὰ πῆ νὰ ξυπνήσῃ, μιὰ μέρα ἢ Ἀθήνα χωρὶς Κριτικὴ; Φαντάζεσαι τί θὰ πῆ νὰ νυχτώσῃ, νὰ πᾶνε οἱ ἄνθρωποι νὰ κοιμηθοῦν καὶ νὰ μὴν ἔχουν χρονογράφημα, γιὰ νὰ τοὺς πάρῃ ὁ ὕπνος;

— Ἡ ἀγρύπνια θὰ φάῃ τὸν κόσμο! Καὶ πρῶτον ἐμένανε!

— Μεταχειρίζεσαι κι' ἐσὺ αὐτὸ τὸ ναρκωτικὸ;

— Τὸ πῆρα συνήθεια, βλέπεις. Τί νὰ γίνῃ! Τὴν ἐφημερίδα μου τὴ διαβάζω τὴν ἡμέρα. Τηλεγραφήματα, ἄρθρα, νέα τῆς ἡμέρας, τὸ καθεὶ, πὺ ἔχει μιὰ ἐφημερίδα. Τὸ χρονογράφημα ὅμως τ' ἀφίνω γιὰ τὸ κρεββάτι. Ἔτσι κάνουν ὅλοι. Ξαπλώνομαι, παίρνω μιὰ δόση καὶ περιμένω. Ἄν δὲ μὲ πιάσῃ ὁ ὕπνος παίρνω ἄλλη. Καὶ πάλι. Μά, ἔχω νὰ σοῦ πῶ, πῶς σπάνια λαθεύει αὐτὸ τὸ ναρκωτικὸ. Τὶς περισσότερες φορὲς, μὲ τὴν πρώτη δόση, τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι οἴγουρο. Οὔτε ἀφιόνι, φίλε μου!

— Τὰ βλέπεις λοιπόν;

— Ἄμ' αὐτὸ λέω κι' ἐγώ; Ἐμᾶστε σύμφωνοι. Γιατί δὲν ἀπεργοῦν λοιπόν;

— Ἔρω κι' ἐγώ; Δὲ θὰ γνωρίσανε, φαίνεται, τὴ δύναμή τους ἀκόμα.

— Θὰ τὴ γνωρίσουνε ὅμως. Δὲ γίνεται! Καὶ κανένα πρῶτὸ θὰ ξυπνήσουμε χωρὶς Φιλολογία.

— Δὲ νομίζεις, ὡστόσο, πῶς τὸ κακὸ πρέπει νὰ προληφθῇ;

— Μὲ τί τρόπο;

— Νὰ ἐπιστρατευθοῦν ὅλοι οἱ λόγοι. Καὶ κατὰ περισσότερο ἀκόμα. Νὰ γίνουνε μόνιμο στρατιωτικὸ σῶμα, μὲ βαθμοὺς καὶ μὲ στρατιωτικὴ ἱεραρχία. Νὰ ὑ-

πάρχουν, λόγου χάριν, ποιητὲς στρατηγοί, καὶ ποιητὲς ἀνθυπολοχαγοί.

— Ἀνθυποποιητὲς, νὰ ποῦμε.

— Καὶ ἀρχιποιητὲς. Νὰ ὑπάρχῃ πειθαρχία, ἱεραρχία, πειθαρχικὲς ποινές.

— Καὶ ποινὲς ἀκόμα; Τί λές, ἀδερφέ;

— Ἄμ' βέβαια. Ἔτσι μονάχα θὰ μποῦνε, τὰ πράματα στὴ θέσῃ τους. Νὰ μπορῇ δηλαδή ἓνας ποιητὴς κι' ἓνας λογογράφος νὰ μπαῖνῃ σὲ διαθεσιμότητα, σὲ πρόσκαιρη ἀργία, σὲ ἀπόταξη. Κατάλαβες; Ὑπόθεσε πῶς ἓνας ποιητὴς γράφει ἄσχημα ποιήματα. Ἀμέσως σὲ διαθεσιμότητα γιὰ δυὸ χρόνια. Δὲν σωφρονίστηκε; Σὲ ἀργία! Ἐξακολουθεῖ τὰ ἴδια; Νὰ μπαῖνῃ σὲ σὲ ἀπόταξη. Νὰ γίνῃ καὶ ταμεῖο συντάξεων.

— Γιατί ὄχι καὶ ἀουταξίω; Αὐτὸ θὰ εὐδοκμοῦσε περισσότερο.

— Νὰ γίνῃ. Τέλος πάντων εἶναι καιρὸς νὰ κουνηθῇ κι' αὐτὸ τὸ συνάφι. Νὰ γυρέψῃ τὰ δικαιώματά του. Νὰ ὑποβάλλῃ αἰτήματα. Καὶ στὴν ἀνάγκη ν' ἀπεργήσῃ. Δὲ νομίζεις πῶς εἶναι καιρὸς;

— Ἐμένα μου λές; Θὰ σηκώσω πρῶτος τὴν πανιέρα.

— Εἶσαι ποιητὴς καὶ τοῦ λόγου σου;

— Μὲ ρωτᾷς ἂν εἶμαι; Ποιὸς δὲν εἶναι ποιητὴς σήμερα;

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΞΕΝΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Γαλλία. — Ὁ André Fontainas, ἓνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους ποιητὲς τῆς ἐποχῆς μας, ἀναλαβαίνοντας τὴν κριτικὴ τῶν ποιημάτων στὸν «Ἐορμὴ τῆς Γαλλίας», λέει, στὸ τελευταῖο τεῦχος μερικὰ πράματα, πὺ νομίζουμε πῶς θ' ἄπρεπε νὰκουστοῦν ἀπὸ τὸν καθένα πὺ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ποίηση. Μεταφέρουμε ἐδῶ τὰ σπουδαιότερα:

«Θὰ ἤθελα, τὴ στιγμὴ πὺ παίρνω τὴ στήλη «Ποιήματα» στὸν «Ἐορμὴ», νὰ μάθαιναν οἱ ἀναγνώστες, καὶ, μέσα σ' αὐτοὺς, οἱ ποιητὲς, τὸ τί θὰ θροῦνε, ἢ, καλύτερα, τὸ τί θὰ προσπαθῶσῃ νὰ βάλω σ' αὐτὴ τὴ στήλη, ἀπὸ τίς ιδέες μου γιὰ τὴν τέχνη γενικὰ, γιὰ τὴν ποίηση, γιὰ ὅσα ἔχουν πραγματοποιηθεῖ καὶ γιὰ τὲς τάσεις πὺ ἀρχίζουν νὰ σχηματίζονται ἢ πὺ φανερώνονται.

«Τὸ μεγαλεῖο, ἡ χαρά, ἡ ὁμορφιά τῆς λυρικῆς ποίησης, εἶναι ἀνάλογα μὲ τὴ φρεσκάδα ἢ μὲ τὴν τολμηρὴν εὐλακρῖνεια τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, μὲ τὴ λεπτότητα ἢ τὴν ἀπλότητα πὺ βλέπει ὁ ποιητὴς τίς σχέσεις πὺ προσήλωσαν τὴν ψυχὴ του σ' ἀντικείμενα πὺ τὴν ἐσχημάτισαν. Πρέπει ἀκόμα νὰ ἐκφράζεται κείνος μὲ ἀκρίβεια καὶ πιστὲς, νέες, εἰκόνας πὺ υποβάλλουν, μὲ γλώσσα πάντοτε συγκεκριμένη καὶ προπάντων μουσικὴν, ἀρμονικὴ καὶ ρυθμικὴ.

«Αὐτὲς εἶναι οἱ ἀρετὲς πὺ μὲ κάνουν νὰγαπῶ ἓναν ποιητὴ. Βέβαια μπορῶ νὰ θαυμάζω ὅταν μὺ λένε πῶς ἓνας ποιητὴς εἶναι μαζί καὶ φιλόσοφος, ἢ θεολόγος, ἢ κοιμητάρχης, ἢ καλλιεργητὴς τῆς γῆς, ἢ σιδερούργος, ἢ γιατρός. Τάχα δὲν εἶναι ἀρεκτό, γιὰ τὴν ἐνεργητικότητα ἑνὸς ἐγκεφάλου, τὸ νὰ πασιάζῃ

νά κάνει όσο μπορεί καλύτερα, ένα έργο που τὸ διάλεξε, που συνεπαίρνει καὶ ἀπορροφάει, καὶ που ἔχει σκοπὸ νὰ σηκώσει ἕνα παθὲνο μνημεῖο τοῦ ἀνθρώπινου ἐνθουσιασμοῦ γιὰ ὅ,τι ὑπάρχει εὐγενικό, ἀγνό καὶ πολῦτιμο μέσα στὴ δίνη τῶν διαφόρων παθῶν που ἀποτελοῦν τὴν ψυχὴ μας ;

«Πολλὲς φορές, οἱ ἰδέες που ἐπικρατοῦνε σὲ μιὰν ὀμάδα, σὲ μιὰ θερηκευτική, πολιτική, κοινωνική μερίδα, ἐπιβάλλονται τόσο πολὺ, που ἐξαστενίζουνε, νοθεύουν, πνίγουν τὴν αἰσθητικὴ εὐλικρίνεια που πρέπει νὰ ἔχει ἕνα ἔργο γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ μᾶς συγκινήσει βαθιά. Ὅποιος κάνει ρητορική, ὑπεράσπιση, συζήτηση, προπαγάντα, ὅποιος φέρνει ἐπιχειρήματα, πασιζέει κἀποδείξει, ἐξηγεῖ ἢ προσπαθεῖ νὰ πείσει γιὰ κατιτί, ὅποιος προτιμάει τὴ λογικὴ ἀπὸ τὴ φαντασία, δέχεται νὰ μεταχειρίζεται τυπικά, παραδομένα λόγια, βάζει ἀπὸ πρὶν μερικά ἔποια καὶ νᾶναι ὄρια στὴν ἔκφραση τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του, — αὐτὸς μπάζει στὴν τέχνη ἕνα στοιχεῖο διαφθορᾶς. Ἡ τέχνη εἶναι μιὰ περιπέτεια ἀπὸ ἀδιάκοπες ἀνακάλυψες. Οἱ πιὸ φρόνιμοι βεβαιώνονται γι αὐτὸ καὶ διευθύνουν μὲ σκέψη, ἐκεῖ που θέλουν, τὴν ὁρμὴ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τους καὶ τῆς χαρᾶς τους. οἱ ἄπλοικοὶ ἀφίνονται, μὲ ἀφέλεια καὶ δίχως ὑπολογισμό, στὸ πιὸ ἀνάλοφο ἀεράκι που τοὺς ἀγγίζει. Δὲν ὑπάρχει ἴσως οὔτε ἕνα παράδειγμα ἀνθρώπου που νὰ εἶναι τόσο λευτερωμένος ἀπὸ κάθε βλαβερὴ ἐπήρεια, ὥστε τὸ πνεῦμα του νὰ μὴν ἔχει τὰ στιγμάτα κάποιας ἀδυναμίας, κάποιας συγκατάβασης στὶς συνθήκες που τὸν περιζώνουν. Αὐτὸ εἶναι ἕνας λόγος παραπάνω γιὰ νὰ θέλει κανεὶς νὰ λευτερωθεῖ ἀπὸ τὰ ναπόφρευγα δεσμά, γιὰ νὰ μὴν εἶναι κανεὶς εὐχαριστημένος, γιὰ νὰ μὴν τὰ ὑπομένει ἀπὸ ἀδυναμία καὶ ὑποχωρητικότητα. Ἄν δὲν εἶναι κανένας μας τέλεια ἐλεύθερος, ἄς προσπαθήσουμε τουλάχιστο νὰ ξεφύγουμε, όσο μπορεῖ ὁ καθένας, ἀπὸ τὰ κοινὰ δεσμά· αὐτὸ εἶναι που ἐνδιαφέρει. Ἄς μὴ δενομάστε θεληματικά. —

«Οἱ ποιητές, που, σ' ὄλο τὸ διάστημα τῆς ζωῆς τους, δὲν παραδόθηκαν ποτὲ τους, θεληματικά, στὰ κοινὰ δεσμά τῆς ἀνθρωπότητας, φαίνεται νὰ εἶναι πάρα πολὺ λίγοι, ἂν βροθήκε κανένας ποτὲ ἀνάμεσα στοὺς πιὸ μεγάλους. Ἡ δοκιμασία τούτου τοῦ μεγάλου πολέμου ἔκανε νὰ παρασπασθῶν, καὶ τάραξε πολλοὺς καλλιτέχνες. Φάνηκαν ἐξαιρετοὶ πολῖτες, πατριώτες, ὑπερασπιστὲς μὲ πίστη καὶ ἐνθουσιασμό τῶν ἰδανικῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς λευτεριάς. Κανένας ἔπαινος γι' αὐτὸ δὲ θὰ ἦταν γι' αὐτοὺς ὑπερβολικός. Τάδεκα που μπορεῖ νὰ δώσει κανεὶς σὲ πολλοὺς, ἦταν πὼς δὲ χάραξαν ἕνα σύνορο που νὰ χωρίζει τὴ νόμιμη καὶ ἅγια πατριωτικὴ ἔξαψη που εἶχαν ὡς πολῖτες, ἀπὸ τὸ καθῆκον που εἶχαν ὡς ποιητὲς καὶ που εἶναι καὶ θᾶναι πάντοτε διαφορετικὸ.

«Ναί, οἱ πιὸ μεγάλοι, ναί, οἱ πιὸ ἀγαπητοί. Ἄν μερωτοῦσε κανεὶς νὰ τοῦ πᾶ πουὶ βιβλίον προτιμῶ μέσ' ἀπ' ὄλο τὸ ἔργο τοῦ Βεράρεν, οἶγουρα δὲ θάλεγα τὶς «Κόκκινες Φτερούγες τοῦ Πολέμου». Βλεπόμενα μὲ τὸ μεγάλο ποιητὴ πολὺ συχνὰ ὡς στὴν παραμονὴ τοῦ θανάτου του, σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα τῶν τρομερῶν καὶ τραγικῶν καιρῶν. Πιστεύω πὼς οἱ ἰδέες μου καὶ τὰ αἰσθημάτά μου δὲν ἦταν οὔτε μιὰν ὥρα διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ δικὰ του. Ὡστε δὲν μπορῶ νὰ

τὸν κατηγορήσω γιὰ σκοπιμότητα. Μάλιστα ἡ ἀκούραστη ὁρμὴ τῆς ἰδιοσυγκρασίας του, τὸ μεγάλο καὶ σχεδὸν ὀδυνηρὸ μῖσος του γιὰ τὴν καταπάτηση, τὴν παρασπονδία καὶ τὴν προδοσία τοῦ βαρβάρου, ἡ φλογερὴ του, ἅγια ἀγάπη γιὰ τὴ δολοφονημένη, ἀκρωτηριασμένη πατρίδα του, γιὰ τὴ Γαλλία, γιὰ τοὺς Συμμάχους, γιὰ τὸν ξαναγεννημένο κόσμο που ὀνειρεῖται καὶ ἐλπίζει, ἰσοβαρίζουν ὅ,τι, στὴν οὐσία τῆς ποιησῆς του, κλονίζεται ἐξαιτίας που εἶναι πάρα πολὺ ιωρινό, πάρα πολὺ τῆς στιγμῆς, πρόσκαιρο, πάρα πολὺ γεννημένο ἀπὸ τὰ γεγονότα, όσο τρομερὰ καὶ ἐπιβλητικὰ καὶ ἂν ἦταν αὐτά, — ὅ,τι δὲ στέζει στὴν τέχνη, γιὰτὶ εἶναι τῆς δικαιοδοσίας τοῦ χρονικογράφου, γιὰτὶ ἀπηγεῖ πάρα πολὺ ἄμεσα τὰ λογικὰ συναισθητά. Ὁμολογῶ, ἐπίσης, πὼς τρέφω γιὰ τὸν Ἑρρίκο ντὲ Ρενὲ καὶ γιὰ τὸ ἔργο του τὸν πιὸ μεγάλο σεβασμὸ καὶ θαυμασμό. Ὁ μικρὸς του τόμος τοῦ 1914 — 1916 ἔχει μερικά κομμάτια γεμάτα θερμότητα, συμπόνια, συγκρατημένη καὶ κάπως καταφρονετικὴ ἀγανάχτηση, που ἀναγνωρίζω τὴν ἀξία τους. Ὁμως, μέσα στὸ ἴδιο βιβλίον, προτιμῶ πάντοτε τὸν «Καθρέφτη τῶν Ὁρῶν» ἢ τὸ «Σὰ σὲ ὄνειρα». Τὸ ἴδιο, καὶ ὁ Πῶλ Φόρ, στὴ «Λυρικὴ συλλογὴ ἀπὸ τὸν πόλεμο», δὲ μᾶς ἔδωκε οὔτε αὐτὸς τὰ καλύτερα δείγματα τῆς ἀνδύρητης, ἀστέρευτης καὶ πάντοτε νέας καὶ καινούργιας του τέχνης. Τὸ τελευταῖο βιβλίον τοῦ Α. Φερδινάντου Χερρόλδ, «Γουλιέλμος ὁ Μικρὸς», μ' ὄλη του τὴν περιφανὴ εἰρωνεία καὶ, σὲ πολλὰ μέρη, τὴ δύναμη τῶν προσβλητικῶν λόγων γιὰ τὸν ἄθλιο αὐτοκράτορα, δὲ θὰ κρατοῦσε πολὺν καιρὸ τὴν προσοχὴ τοῦ κόσμου, ἂν ἔλειπαν τὰ τραγοῦδια τῆς ἀγῆς καὶ τοῦ ἡλίου, οἱ εἰδυλλιακὰ καὶ ἀνοιξιὰτικὰ ὄθες, ὅπου φανερώνεται ἡ χειροπὴ γαλήνη τῆς φύσης σὲ μιὰ καταπληκτικὴ ἀντιθέση μὲ τὴν τρικυμία καὶ τὴ φρίκη τοῦ πολέμου. Ποιήματα σὰν καὶ τὰ τελευταῖα θὰ μπορούσαν νὰ βρίσκονται, δίχως νάποτελοῦν παραφωνία, μὲς στὴν «Ἀντισμένη Στράκα» ἢ στὸ «Στὴν Τύχη τῶν Δρόμων» καὶ γαυτὸ μᾶς μαγεύουν.

«Ὡς τόσο, δὲ λείπουν τὰ βιβλία που εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ που φανερόνουν μιὰ βαθειὰ ψυχὴ ἢ μιὰ νέα αἰσταντικότητα· ὅμως αὐτὰ τὰ βιβλία δὲ φαμπροκαρίστηκαν μακριὰ ἀπὸ τὰ μέτωπα. γράφτηκαν ἀπὸ νέους που πολέμησαν καὶ που, τὶς νύχτες τῆς ἀγωνίας, καρτερώντας τὴ φωτιὰ καὶ τὸ θάνατο, νιώσανε νᾶνεβαίνει σὰν τραγοῦδι ἀπ' τὶς καρδιές τους ἢ συγκίνηση γιὰ τὰ βασανὰ τους, γιὰ τοὺς καημοὺς τους, γιὰ τὶς ἐλπίδες τους. Αὐτὰ εἶναι γεμάτα πόνο καὶ φιλανθρωπία. Δὲν εἶναι φουσκωμένα ἀπὸ λόγια φρίκης καὶ μίσους, καὶ ἀπὸ μανιασμένα ξεσπάσματα ὀργῆς. Τὰ ὅσα δοκίμασαν, τοὺς ἀγγίξαν τὶς βαθύτατες χορδὲς τῆς ψυχῆς τους. Εἶναι ἄνθρωποι, δὲν εἶναι προγράμματα ἢ μάταιες ρητορείες· εἶναι ἄνθρωποι συγκινημένοι καὶ γλυκοί, που ἀφίνουν νὰ ξεχυθεῖ ἡ ἀγάπη τους καὶ ὁ πόνος τους, τίποτα ἄλλο. Δὲν θάναφέρω κανένα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ βιβλία, γιὰτὶ δὲν τὰ ἔχω ὄλα αὐτὴ τὴ στιγμὴ καὶ ἂν ὠνόμαζα μερικά, θάδικούσα δίχως τὴ θέλησή μου ἐκεῖνα που θὰ λησμονοῦσα. Θὰ ξαναβροθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ μιλήσουμε δῶ γιὰ ὅσα ὀκόμα θὰ φανερωθοῦνε στὸ μέλλον. Θὰ τοὺς παινέσω που δὲν ὑποχώρησαν στὸν πειρασμὸ νᾶναπτύξουνε θεωρίες σὲ στίχους, οὔτε νὰ ὀ-

ποστηρίζουνε γνώμες με στίχους. Αυτά είνε δουλιές που άσκημα συμβιβάζονται με τὸ λυρισμό.

«Κάθε φορά που ὁ στίχος δὲν εἶναι ἀπαραίτητος, παντοῦ ὅπου δὲν ἐπιβάλλεται ὁ λυρισμός, ἀπὸ τῆ στιγμῆ που τὸ τραγοῦδι, ἡ μουσικὴ τοῦ λόγου δὲ χρειάζονται γιὰ νὰ μεταφέρουν τὸν ἀναγνώστη σὲ μιὰ ἡρωικὴ κατὰστασι ἀνάλογη με κείνη ὅπου βρίσκεται ὁ ποιητής, ἡ μουσικὴ, τὸ τραγοῦδι, ὁ λυρισμός, οἱ στίχοι πρέπει νὰ λείπουν καὶ νὰ καταδικάζονται ἢ χροήσῃ τους. Νὰ τοὺς κάνει κανέναν ὄργανο δουλωμένα σὲ ξένους σκοπούς — ἀνάξιο! Ἔχετε τόση λίγη πίστη στὴν ὑπόθεσι που ἀναλάβατε τὴν ὑπεράσπισή της, ὥστε νὰ σᾶς χρειάζεται ἡ βοήθεια ἀπὸ τὰ ἑτερόγενα θῆλυτρα που μπορεῖ νὰ βάλει ἢ Τέχνη; Ὅταν βλέπω ἀνθρώπους με τέτοιο ἀναμφισβήτητο, τέτοιο πρωτότυπο, τέτοιο δυνατὸ ταλέντο, ὅπως οἱ κ.κ. Πῶλ Κλωντέλ ἢ ὁ Φρανσίς Τζάμς, νὰ κατεβάζουν τὴν ποίησι ἴσαμε τὸ σημεῖο που νὰ καταντάει ὄργανο γιὰ τὴν ὑπεράσπισι τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ γιὰ τὸν ἀναθεματισμὸ τῶν ἁπιστῶν, — συλλογίζομαι πὼς ὁ κ. Κλωντέλ ἔχει ὑμνήσει ἡρωικὰ τοὺς χορούς τῶν εἰδωλολατρικῶν μουσῶν, πὼς ὁ κ. Τζάμς ἔχει τραγουδήσει, δίχως νὰ τὶς σκεπάζει μ' ἕνα πέπλο, τὴ βαθειὰ φρίκη καὶ μιὰ γυμνὴ κόρη, πράμα που φαίνεται πούς ἁπιστοὺς πολὺ λίγο ὀρθόδοξο, μὰ που μολοντοῦτο θὰ ἦταν πιὸ κατάλληλο γιὰ νὰ σύρουν στὴ σκέψι τους τοὺς ἀναγνώστες ποὶ συγκανούσαν καὶ συνάραζαν, δίχως νὰ γυρεύουν νὰ τοὺς πείσουν, οὔτε νὰ τοὺς ταράξουν στοῦ αἴσθημα τῆς ντροπῆς τους.

«Ὅμως πρέπει νὰ ἐξηγηθῶ. Ἄν ἀποφεύγω νὰ τοὺς θαυμάζω, ὁ λόγος δὲν εἶναι πὼς εἶναι καθολικοί. Τίποτα δὲν ξεπερνάει τὸ σεβασμὸ που ἔχω γιὰ τὰ ποιήματα τὰ γεμάτα ἀπὸ τρυφερὴ διάχυσι, θρησκευτικὸ αἴσθημα καὶ πίστι, που ἀποτελοῦνε τὸν τόμο τοῦ Βερλαίν «Sagesse». Τὰ καλύτερα ποιήματα τοῦ Λεκόντ ντὲ Αὐλ δὲν εἶναι κείνα ὅπου ὁμολογεῖ τὸν ἀθεϊσμὸ του. Τὸ θέμα μοῦ εἶναι ἀδιάφορο. Ὁ τόνος μ' ἐνδιαφέρει! Δὲ δέχομαι περισσότερα τὴν ἀποκλειστικότητα τῆς στενῆς σκέψης που, με τὸ πρόσημα τοῦ μουνοψυχισμοῦ, περιορίζει τὴν ποίησι τοῦ λεπτοῦ καὶ καλαισθητοῦ ποιητῆ Jules Romains· δὲ θὰ μᾶρεσε νὰ κήρυχνε ἕνας πανθεϊστὴς με στίχους τοὺς λόγους τῶν πεποιθησῶν του. Ἡ Κα Ἄκερμαν δὲ με φοβίζει λιγώτερο ἀπὸ τὸ Sully-Prudhomme...

«Μὲ λίγα λόγια, αὐτὴ ἡ παρωδία τῆς τέχνης που ὑποδουλώνεται σ' ἕνα σύστημα, σὲ μιὰ «θέσι», εἶναι γιὰ μένα μισητὴ. Ἄν, ὅταν πρωτοφανερόνεται ἕνας καλλιτέχνης, μπορεῖ νὰ εἶναι ἀφέλιμο νὰ ὑποτάσσεται σὲ μιὰ σταθερὴ πειθαρχία, αὐτὴ ἢ ὀφέλεια θὰ δειχτεῖ ἀκριβῶς ὅταν θὰ λευτερωθεῖ ἢ θὰ σταθεῖ πάρα πάνω ἀπὸ τὸν περιορισμὸ : κάθε πειθαρχία εἶναι καλὴ μονάχα ὅταν κανεὶς λευτερώνεται ἀπ' αὐτήν, καὶ ἴσια ἴσια με τὸ νὰ λευτερώνεται. Οἱ ζωγράφοι τὸ δοκίμασαν αὐτό! τι θαυμαστὴ σχολὴ ἦταν ὁ κυβισμός γιὰ κείνους ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς της που ἀφομοίωσαν τὰ δόγματά της σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε νὰ τὴν ἐγκαταλείψουν...»

— Σὰ συμπλήρωμα δημοσιεύοιμε τὰ παρακάτω, περὶ τοῦ «Πὼς τὸ κοινὸ νιώθει τὴν τέχνη, που δημοσιεύτηκαν στὴν Revue de Paris ἀπὸ τὸ Jacques E. Blanche.

«Σὲ μερικὰ πρόσωπα — πολὺ σπάνια — ἡ νόησι

κ' ἡ αἰσταντικότητα — ἄς ποῦμε ἢ αἰσθητικὸτητα — εἶναι ἰσόρροπες. Στὰ περισσότερα ὅμως ἐπικρατεῖ ἡ νόησι, καὶ σ' αὐτὰ ἡ «συγκινητικὴ» ἰκανότητα, γενικὰ, εἶναι μέτρια ἢ καὶ δὲν ὑπάρχει καθόλου. Ἐνας πολὺ παρατηρητικὸς νευρολόγος που περιποιήθηκε, στὴν Ἑλβετία, ἀρρώστους ἀπ' ὅλες τὶς φυλές, μᾶς ἔκανε γνωστὰ τὰ πορίσματα τῆς πείρας του. Μελετώντας σύμφωνα με τὸ σύστημα τῶν νευρολόγων Φρόϋδ καὶ Γιούγγ τὶς διάφορες ἰδιοσυγκρασίες, μέτρησε, καθὼς ἔλεγε με τὴν ἀκριβεία μηχανήματος, τὴ γρηγοράδα τῆς σκέψης, ὅπως θὰ μετροῦσε κανεὶς τὴν κίνησι τοῦ ἀέρα ἢ τοῦ ἡχοῦ. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν παρατηρήσεών του ἦταν πὼς μέσα σὲ χίλια ἄτομα με ἴση γιὰ νὰ ποῦμε ἔτσι, νοημοσύνη, ἴσως μονάχα σ' ἕνα ἢ αἰσθητικὸτητα ἐρχότανε πρὶν ἀπὸ τὴ νόησι, γιὰ τὴν αἰσθητικὴ ἀντίληψι.

«Ὁ γιατρὸς Χ... ἔλεγε ἀκόμα πὼς μερικοὶ λαοὶ — δὲν τοὺς ὀνομάζουμε γιὰ νὰ μὴν προσβάλλουμε κανένα — θὰ μπορούσαν νὰ ἐκπαιδευτοῦνε, ἔτσι που νὰ χαίρονται τὰ καλλιτεχνήματα, νὰ φαίνεται μάλιστα πὼς τὰ καταλαβαίνουν, μὰ που δὲ θὰ τὰ χαίροντουσαν ποτέ, παρὰ μονάχα με τὴ σκέψι.

Χωρὶς νὰ θέλομε νὰ ποδώσουμε ἕνα τέτοιο ἐλάττωμα σὲ μιὰν ὀλίκερη φυλὴ, εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ παραδεχτοῦμε πὼς οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀκόμα κ' ἀπὸ κείνους που ἔχουνε γρήγορο, ξυπνὸ πνεῦμα, ὅταν βρίσκονται μπροστὰ σ' ἕνα ἔργο ζωγραφικῆς, μοιάζουν σὰν ἕναν ἀπὸ γενετῆς κωφάλαλο που ξέρει γλώσσες, τὶς διαβάζει, τὶς γράφει, μὰ δὲν μπορεῖ νὰ κούσει τὸν ἡχο που παρασταίνουν τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου.

«Αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ ἐξηγήσει τὶς ἀνεπανάρθωτες πλάνες τῆς γνώμης που ἀδιάκοπα καὶ πάντοτε οἱ ἴδιες ἐπαναλαβαίνονται στὰ ζητήματα τῆς τέχνης. Ἐνα βαθὺ χαντάκι χωρίζει τὸν καλλιτέχνη ἀπὸ τὸ μη-καλλιτέχνη, καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ αἰτία γιὰ ὅλες τὶς φιλονεικίες δίχως ἀποτελεσμα, γιὰ τὴν αἰώνια συζήτησι: οἱ δυὸ ἀντίθετες μερίδες δὲν μποροῦν νὰ συναντηθοῦνε ἀπάνω σ' ἕνα γεφύρι που πάντοτε κάποιος θόλος του θὰ γκρεμιστεῖ, κάθε φορά που θὰ δοκιμάσει κάποιος νὰ τὸ διαβεῖ.

«Ἡ ἔχτη αἴσθησι, ὅπως θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὀνομάσει τὴν αἴσθησι τοῦ ὄραϊοῦ, τὸ γούστο, δὲν εἶναι ἀναγκαστικὰ κλήρα τῶν πολὺ μορφωμένων ἀνθρώπων. Τουναντίο, τὸ αἰσθητικὸ ἔνστικτο τὸ συναντοῦμε σχεδὸν πιὸ συχνὰ στοὺς ἀγράμματος. Τὸ ὅτι ὁ Μολιέρους διαβάξε τὰ ἔργα του στὴν ὑπηρέτριά του, δὲ σημαίνει πὼς δοκίμαξε τὴν ἐντύπωσι που μπορούσαν νὰ κάνουν οἱ κωμωδίες του στὶς διάφορες γυναικούλες. Ἴσως ἢ γυναίκα αὐτὴ τοῦ λαοῦ νὰ ἦταν πιὸ λεπτὴ στὴν αἴσθησι ἀπὸ μιὰ μεγάλη κυρά. Ὅπως καὶ νᾶνα, ἐκείνη βρισκότανε πιὸ κοντὰ στὴ φύσι; Οἱ θεατῆς που νιώθουν περισσότερο σὲ μιὰ θεατρικὴ παράστασι, βρίσκονται συχνὰ στὰ καθίσματα τῶν 3 δραχ.

«Οἱ διανοητικοὶ ἄνθρωποι, οἱ μορφωμένοι, παρασέρνονται πολὺ πιὸ εὐκόλα στὸ νὰ κρίνουν σύμφωνα με τὴ μόδα ἢ τὴν ἀνατροφή που λάβανε. Βρίσκουνε ὄραϊο ἐκεῖνο που τοὺς ξυαθαν νὰ τὸ βρίσκουν ὄραϊο. Ἔτσι, πρέπει νὰ ἐξηγηθεῖ ἡ γενικὴ ὁμοφωνία στὴν κρίσι γιὰ τοὺς καλλιτέχνες τῶν περασμένων καιρῶν κ' ἡ διαφορὰ στὶς γνώμες ὅταν πρόκειται γιὰ συγκαιρινούς τεχνίτες.»